

OVER RUSSISCHE SOCIOLOGIE

Dick Pels

De 'nieuwe sociologie' zoals die zich sinds het midden van de vijftiger jaren schoorvoetend in de Sovjet-Unie heeft aangediend is - na vijftien jaar - nog steeds terra incognita voor de Nederlandse vergelijkende maatschappijwetenschap. Het beeld dat wij van de sociologiebeoefening in Rusland bezitten is sterk gevormd door Amerikaanse publikaties en wordt ook om andere redenen door vooringenomenheid ontsierd. Ondanks de grotere bescheidenheid van Amerikaanse kommentatoren wedijveren zij met hun Russische kollega's in de zelfverzekerde toepassing - ten eigen voordele - van de toch problematische dichotomie wetenschap/ideologie. De partijdige sociologie is, zeker als Partijsociologie, voor de Amerikaanse waardevrijheidsapostelen niet meer dan een apologetische pseudowetenschap. Zo konkludeerde George Fischer in 1966 onomwonden: 'Through-out, the social theory is ideological. So is the methodology' (1). Ook hier te lande liet Prof. Bezemer een tweetal vertalingen van Russisch sociologisch onderzoekswerk voorafgaan door een inleiding die van meewarigheid niet is gespeend (2).

Hoewel er sinds 1782, het jaar waarin zowel de Franse als de Russische versie van Montesquieus De l'esprit des lois te Moskou verscheen, sprake is van 'sociologische' activiteit, kan men de geschiedenis van de Russische sociologie met meer recht een aanvang laten nemen in de vijftiger jaren van de negentiende eeuw, wanneer de meningenstrijd tussen 'Slavofielen' en 'Zapadniki' zo hoog is opgelopen dat zij een aantal karakteristieke sociale filosofieën heeft voortgebracht (3). De op behoud van de orthodoxe spirituele kultuur gericht Slavofielen vormden een veel homogener blok dan de onderling zeer heterogene groep der 'Westersgezinden', waartoe 'proto-sociologen' als Herzen, Belinsky, Bakoenin en Tsjernysjevski kunnen worden gerekend. Het waren bijna zonder uitzondering politieke radikalen, in anarchistische, socialistische of sociaal-liberale zin, en hun sociale filosofie stond in het direkte teken van hun maatschappelijk engagement; in het klimaat van verscherpte repressie dat was ontstaan in reaktie op de revolutiegolf van 1848 zagen velen van hen zich genoopt naar het buitenland uit te wijken, voorzover zij niet jarenlang zuchtten in gevangenschap of in Siberische verbanning. Van deze groep was Alexander Herzen ongetwijfeld de meest briljante, hoewel weinig systematische, observator van het politieke en sociale leven in binnen- en buitenland.

De periode daarna is een periode van sociologisch pionierswerk, die wordt gekenmerkt door de opkomst van populistische en Marxistische scholen. Het allesbeheersende probleem waarmee pioniers als Danilevski, Michailovski, Lavrov en Plechanov zich richten is dat der sociale verandering, opgeroepen door de verhevigde economische 'verwestersing' van de Russische totalitair-feodale samenleving. Michailovski en Lavrov leggen de grondslag voor een subjektieve sociologie, Plechanov wordt met zijn Monistische Geschiedbeschuwing de vader van de Marxistische school.

De periode van + 1885 tot aan de revolutie van 1917 zou men de 'klassieke' kunnen noemen, en zij omvat de activiteiten van Kovalevski, Karejev, DeRoberty, Toegan-Baranovski, Petrazytsjki, Kropotkin en Lenin. Met de vanzelfsprekende uitzondering van Lenin en andere Marxisten streefden de vertegenwoordigers van de 'klassieke school', maar Kovalevski het meest expliciet, naar een scheiding tussen politieke en wetenschappelijke activiteit, naar een waardevrije wetenschap der sociale werkelijkheid, zonder overigens hun liberale of zelfs reformistische politieke engagement op te geven. Bovendien wordt deze periode gekenmerkt door de grotere nadruk die wordt gelegd op de empirische validering van spekulatief-theoretische inzichten. De 'reformistische' school produceert werken als Toegan-Baranovski's Periodieke Industriële Krijzen en Stroeve's De toekomst van het kapitalisme in Rusland, de Marxistische school institutionaliseerde haar activiteit, aanvankelijk onder beheer van Plechanov (1883, oprichting van de groep 'Bevrijding van de arbeid' te Genève). De pleitbezorgers der subjektieve sociologie, Michailovski en Lavrov zijn tegelijkertijd de belangrijkste woordvoerders van de beweging der narodniki, en de Marxisten ontwikkelen juist tegenover deze narodniki een revolutietheorie die niet goet op boerensocialisme maar op het revolutionaire bewustzijn van het industrieproletariaat. Zowel de kritiek op het subjektivisme als op andere aspecten van de sociale filosofie der narodniki werd het meest konsekwent doorgezet in Lenins Wat zijn de volksvrienden en hoe strijden zij tegen de sociaal-demokraten? (1894). Vooral na de oprichting van de bladen Iskra en Zarja in 1900 ontpopte Lenin zich als de belangrijkste theoretikus van de Marxistische school. Zijn filosofische Marxinterpretatie, zijn empirisch werk aangaande de opkomst van het kapitalisme in Rusland en zijn organisatie- en revolutietheorie vormden de theoretische basis voor de politiek van de revolutionaire partij, die zich ook na de revolutie voor haar politiek van opbouw van een socialistische samenleving op Lenins werk bleef beroepen.

Pavlov en Bechterjev grondvestten de behavioristische school; in het nieuw opgerichte Psychoneurologisch Instituut van Bechterjev in Moskou ontstaat in 1906 de eerste leerstoel voor sociologie, die wordt bezet door Kovalevski. In 1916 wordt de Russische Sociologische Vereniging opgericht, met de kleurrijke Pitirim Sorokin als sekretaris. Kovalevski is de eigenlijke grondlegger van de niet-materialistische sociologie in Rusland; men zou hem met recht, vanwege de vele inhoudelijke overeenkomsten, kunnen beschouwen als de Russische Max Weber. In 1905 verscheen van zijn hand Eigentijdse Sociologen, een kritische inventaris van Westerse en Russische sociale filosofieën en sociologieën, en in 1910 het tweedelige systematische werk Sociologie.

De niet-Marxistisch-Leninistische theoretische activiteit vindt nog doorgang tot + 1924. In dat jaar wordt de afdeling Sociale Wetenschappen van de Moskouse universiteit gesloten, en is de nationalisatie van drukpersen en uitgeverijen al zover gevorderd dat het 'vulgaire sociologisme' van de 'burgerlijke sociologie' niet langer aan de partijcensuur ontkomt. De KSPU brengt alle wetenschapsbeoefening onder haar direkte supervisie, en dit betekent dat ook de creativiteit van de Marxistische traditie wordt dichtgesnoerd. De belangrijkste theoretici in de periode tot 1956 zijn Trotsky, Boecharin en Stalin, van wie Boecharin in zijn Historisch Materialisme nog de meest serieuze en systematische Marxistische socioloog genoemd kan worden. Wellicht is de onder toezicht van het Centrale Komitee gekomponeerde (en vaak aan Stalin toegeschreven) Beknopte geschiedenis van de KPSU (b), die in 1938 verscheen, de meest kanonieke tekst uit deze periode, de tekst waarvoor de meeste voetvallen zijn gemaakt.

Pas vanaf het twintigste Partijkongres in 1956, toen de politieke dooi inzette, ontstonden de marges voor de ontwikkeling van een 'nieuwe sociologie'. In datzelfde jaar nam een Russische delegatie, die weliswaar nog bestond uit rechtgelovige filosofen, deel aan het internationale sociologencongres in Amsterdam. Twee jaar later werd de Sovjetrussische Sociologische Vereniging opgericht, maar pas rond het midden van de zestiger jaren kon er sprake zijn van een duidelijk proces van institutionalisering. Hoewel reeds jarenlang aandacht was besteed aan de sociologie in de twee belangrijkste filosofische tijdschriften Filosofskie Naoeki en Voprosy Filosofii kwam in 1965 het eerste sociologische jaarboek uit en vond in 1966 de eerste nationale bijeenkomst van Sovjet-sociologen plaats te Leningrad. Voorzitter van de Sovjetrussische

Sociologische Vereniging werd in dat jaar Gennadi Osipov, in zijn theoretische en empirische arbeid een typisch vertegenwoordiger van deze 'nieuwe sociologie'.

Op het vijfde internationale sociologencongres dat in 1962 te Washington gehouden werd had deze Osipov tesa- men met M. Jovtsjoek een programmatisch paper inge- diend dat de taakstelling van de Russische sociologie als volgt formuleerde:

"At present the science of sociology in the USSR contributes to the solution of social problems which mankind has not faced before. These problems arise in the course of creating a class-free Communist society, and they fall into three interconnected categories. First, it is necessary to create the material and technical basis for Communism and to deal with the changing character and significance of labor that re- sults from progress in scientific and technical fields. Second, problems arise in the evolution of Communist social relations and the liquidation of the last vestiges of inequality between social categories and groups, between men and women, and so forth. Third, the formation of a new kind of man, the development of his scientific outlook and new moral standards bases upon the elimination of substantial differences be- tween intellectual and manual work and between urban and rural life, and the direction of his efforts to attain a higher cultural level, present scientists and administration with a variety of new problems"(4).

De uitvoering van deze taak wordt verlicht door de invloed van een nieuwe sociale faktor, die zich pas kan ontplooiën in een socialistische samenleving: de algemene wil die handelt volgens een gemeenschappe- lijk plan.

"The general will is the social, political, and spiri- tual unity of the new Socialist society, and it is a powerful leve in the transformation of social reality. Such a systematic development of social reconstruction has not been and could not have been known to any pre- ceding social-economic formation. The Soviet sociolo- gist is part of this force, part of the united Socia- list body. When he is certain of the support of the general will he can conduct social research and expe- riments, and he can make practical recommendations which, if scientifically supported and practically sound, may be approved and carried out by the socie- ty"(5).

Ondanks beleden demokratiseringsidealen (een van de doelstellingen van de sociologie zou zijn te onder- zoeken hoe 'functies van de socialistische staat kun- nen worden overgedragen op zelfbesturende openbare

organisaties') wordt de algemene wil allereerst gewild door de partij, waarvoor sociologen marktonderzoek verrichten: "The new program of the KPSU is an example of concrete research conducted by sociologists"(6). Als Sovjetsociologen hun Amerikaanse kollega's dan ook het verwijt maken dat ze totaal onderhorig zijn aan de belangen van de heersende klasse, worden ze niet door enige reflexiviteit gestoord. De Russische sociologie is vooral instrument van sociale controle en van een van boven geleide sociale verandering.

Niettemin laat de ontwikkeling van het 'konkreet-sociologische onderzoek' in de Sovjet-Unie zien dat de 'socialistische opbouw' een nieuwe fase is ingegaan. In 1956 was het nog anathema om te spreken over sociale problemen in de Sovjet-Unie, en problemen van sociaal beleid hoorden tot de exclusieve competentie van de partijleiding. Sindsdien is, onder invloed van de kritiek op de 'persoonlijkheidskultus', de omhelzing van partijpolitiek en wetenschap minder verstikkend geworden en zijn de problemen van de sociale opbouw in een 'niet-antagonistische' samenleving toegankelijk geworden voor een min of meer autonome professionele groep van wetenschapsbeoefenaars. Men erkent nu dat de 'persoonlijkheidskultus' een verschraling van het sociaalwetenschappelijk denken tot gevolg heeft gehad, en is bereid het 'zelfstandige' theoretische en empirische werk meer ruimte te laten.

Dit betekent dat de visie op het lange termijn-proces van de socialistische opbouw een verandering heeft ondergaan. Het politieke streven lijkt in toenemende mate gericht te zijn op de konsolidatie van een in grote trekken vastliggende institutionele structuur in plaats van op het via langgerekte schreden bereiken van een utopisch futurum. Wanneer men de rol van wetenschap en technologie als motoren van de sociale verandering benadrukt heeft men eerder een lineaire dan een 'dialectische' ontwikkeling voor ogen. Wetenschap en technologie dienen de vooruitgang door aanwijzingen te geven voor piecemeal engineering en social administration. Omdat het maatschappelijk grondplan als een gegevenheid wordt beschouwd, kunnen de verschillende maatschappelijke sectoren - waaronder ook de wetenschap en 'het beleid' - een relatieve autonomie opbouwen ten opzichte van elkaar, en het is de taak van de maatschappijwetenschap om de betrekkelijke zelfregulatie van de verschillende instituties te coördineren. Deze coördinatie en integratie wordt niet gezien als een oefening in politieke mobilisatie, maar als een technische (misschien zelfs waardevrij-rationele) bezigheid die wordt ontworpen door een technische en wetenschappelijke intelligentia. Volgens Gouldner zijn het

deze sociale omstandigheden die verklaren waarom het funktionalistisch model van evenwicht-door-spontane-zelfregulatie op Russische sociologen zo'n duidelijke aantrekkingskracht uitoefent; het funktionalisme zou in de Russische situatie zelfs een handvat voor verdere liberalisering kunnen zijn (7).

Een voorbeeld van funktionalistisch denken treft men aan op het terrein van de demografische analyse, in het onderzoek naar beroepsverwachtingen. Herhaaldelijk signaleert men het als een probleem dat jonge mensen er irreëel hoge beroepsverwachtingen op na houden. Ofschoon een bescheiden diskrepantie tussen 'vraag' en 'aanbod' in een socialistische maatschappij als normaal moet worden beschouwd, is toch een groot contingent jonge beroepskrachten 'overgekwalificeerd' wanneer men let op de stand van de arbeidsmarkt. Het dilemma is dat tussen afstemming van de output van opleidingsinstituten op de ruimte die de arbeidsmarkt biedt, of aanpassing van de arbeidsmarkt aan hoog gestelde beroepsverwachtingen, een dilemma dat ook in Westeuropa de universitaire politiek beheerst. De Russische sociologen opteren voor de technokratische oplossing, waarmee zij in principe de bestaande beroepenstructuur en de bestaande hiërarchie van sociale rollen onaangetaast laten. Posthumus hoeft in de Sovjet-Unie niet meer te worden uitgevonden (8).

De precaire, maar toch niet onbelangrijke afstand die tussen beleid en wetenschap is ontstaan kan wellicht worden geïllustreerd aan de hand van twee karakteristieke ontwikkelingen die zich in de 'nieuwe sociologie' hebben voorgedaan.

Op de eerste plaats is daar de ontwikkeling van het 'konkrete onderzoek' en de methodologische bezinning daarop. Dit onderzoek betreft vooral probleemvelden die vallen onder wat hier 'arbeidssociologie' heet (onderzoek naar tijdsbudgettering, vrijetijdsbesteding, attitudes in het arbeidsproces, materiële en morele prikkels), maar strekt zich ook uit tot gezinsrelaties en de publieke opinie. Het heeft een sterk kwantitatieve inslag (hoewel ook kwalitatieve methoden worden gebruikt, zoals de methode der theoretische konferentie, d.w.z. een massa-interview met arbeiders uit een bepaalde fabriek, sovchoze of kolchoze), en wordt gekenmerkt door een bewust beschrijvende stijl. De drie arbeidsstudies die in de eerste helft van de zestiger jaren werden gehouden in Gorki, Leningrad en Novosibirsk maakten gebruik van het gehele technische scala van kwestionnaires, steekproeven, korrelatie- en associatiematen, multi-variate analyse en significantietoetsen waarmee kritische methodologen de laatste tijd zo voorzichtig zijn geworden; de Russische onder-

zoekers hebben daarentegen nooit de induktivistische pretentie gekoesterd dat theorieën als vanzelf uit het uitgezuiverde feitenmateriaal zouden 'opdoemen'. Dat wil niet zeggen dat de relatie tussen het empirisch onderzoek en de heersende sociale filosofie niet als problematisch werd ervaren: de empirische sociologie heeft zich wel degelijk een plaats moeten veroveren onder de Marxistisch-Leninistische zon. De rechtvaardiging en plaatstoewijzing van de Marxistische sociologie raketde een filosofisch debat op dat reeds in de twintiger jaren was gevoerd en blies ook de methodologische discussie nieuw leven in.

In toenemende mate werkt het empirisch onderzoek toe naar 'theories of the middle range', die weliswaar nog sterk zijn geprepareerd met behulp van Marxistisch-Leninistische ingrediënten, maar die toch mogelijkheden bieden om onderdelen van de heersende sociale filosofie kritisch te bezien. Wat betreft methodologische vraagstukken is er een verwijdering zichtbaar tussen de filosofische dialektiek en de op concreet onderzoek gebaseerde sociologische methodologie. Hoewel Feueroverdrijft wanneer hij zegt: '... the dialectical method is being revised out of existence by Soviet methodologists' (9), komen toch de woorden 'dialektiek' en 'materialisme' in de inhoudsopgave van een vrij recent methodologische inleiding niet meer voor (10).

Een tweede karakteristiek van de 'nieuwe sociologie' is de nadruk die wordt gelegd op het bekritisieren van de burgerlijke sociologie en sociale filosofie. Hoofdt-thema is het subjektivisme en irrationalisme van de burgerlijke sociologie, en haar verbrokkelde benadering van het sociale proces als gevolg van de verwaarlozing van structureel-ekonomische factoren. Dit wordt toegespitst op de theorie van het sociale handelen, op analyses van de 'industriële maatschappij', op stratifikatietheorieën, en vooral de konvergentietheze moet het ontgelden. Reeds in 1959 verscheen er een verhandeling over het burgerlijk klassebegrip van de hand van V.S. Semjonov; sindsdien is de stroom van kritiek niet meer te stoppen. Osipov's De huidige burgerlijke sociologie (1964) en Andrejeva's De huidige burgerlijke empirische sociologie (1965) kunnen worden beschouwd als de belangrijkste kritische evaluaties van de Westerse sociologie in haar totaliteit. Niet alleen funktionalisten, maar ook 'burgerlijke kritici' als C. Wright Mills, Horowitz en Gouldner worden druk gelezen en besproken. De stijl van kritiseren wordt nog steeds sterk beheerst door wat Feuer protivisme heeft genoemd: het er tegen zijn (11). Het is de militante taal van vliegende vaandels en roffe-

lende trommen die de wetenschappelijke discussie herschept in een slagveld waar maar één partij is voorbestemd te overwinnen: "A Manichean dichotomy overshadows all else. One side embodies darkness and failure. The other is all light and success"(12).

Daarbij hebben echter velen reeds gewezen op de functionele overeenkomst die bestaat tussen de kritiek op de burgerlijke sociologie en een aloude strategie ter omzeiling van de censuur, die reeds werd toegepast door de intelligentsia onder het oude regiem: het is de strategie van 'creative debunking' die het mogelijk maakt gedetailleerde informatie Rusland binnen te sluizen onder de dekmantel van een felle bekritiserings van Westerse denkbeelden. Een goed voorbeeld hiervan is de bespreking van Kuhns The Structure of Scientific Revolutions in Voprosy Filosofii, no. 11, 1972. De recensent vat Kuhns boek objectief en uitvoerig samen, wijst op belangrijke konvergenties met de Marxistische wetenschapssociologie, en postuleert pas in de allerlaatste alinea op formele wijze de superioriteit van het Marxistisch-Leninistisch begrip-penkader (13). Op deze wijze is er een indrukwekkende hoeveelheid informatie vergaard met betrekking tot de Westerse sociologie: de 'burgerlijke sociologie' is zelfs een aparte afstudeerrichting geworden. Misschien is het juist te zeggen dat de kritiek de laatste tijd in mindere mate toevlucht zoekt tot een afkrakende stijl; hoewel Westerse sociologen nog regelmatig worden afgeschilderd als 'learned henchmen of capital', houdt men zich serieuzer en meer expliciet aan de dialektische opdracht om het progressieve element in het betoog van de tegenstander te bevrijden van zijn reaktionair omhulsel. Dit betekent ook dat het heersende Marxisme-Leninisme in toenemende mate gaat functioneren als model, en ophoudt dogma te zijn.

Spekulaties over de toekomst van de Russische sociologie vallen onder het hoofdje 'kansberekening', en zijn even gewaagd als voorspellingen omtrent de toekomst van de Sovjetmaatschappij als geheel. Wel duidelijk is dat bepaalde produktievoorwaarden van wetenschappelijke kennis (verminderde economische druk, politieke speelruimte, institutionele autonomie) aanwezig moeten zijn, wil de onbevangenheid van die kennis in enigerlei mate zijn gewaarborgd: "For better or for worse, the state of Soviet sociology is likely to remain a striking illustration of the interdependence between the political institutions and economic needs of a society on the one hand and its capacity to examine and understand itself on the other"(14).

Daarbij is het niet ongegrond om een toename van de ideologische tolerantie te vooronderstellen. De

voortgeschreden institutionalisering van de sociale wetenschappenbeoefening schept nu reeds enige afstand tussen het beleidsapparaat en de 'zuivere' wetenschap; een scheiding tussen 'wetenschap' en 'politiek' is echter nog lang niet in zicht, en de vooruitzichten voor een partijdige wetenschap die zich onafhankelijk zou kunnen opstellen van het regiem zijn helemaal nogal somber. We zouden een direkte vergelijking kunnen treffen met de situatie in het Westen, waar zich juist een partijdige wetenschap vormt die (ofwel in naam van 'het volk' ofwel in naam van zichzelf) haar autonomie ten opzichte van het politieke apparaat probeert veilig te stellen, en met de situatie waarin de wetenschap zich bevond in het Wilhelminische Duitsland, waar de wetenschap zich emancipeerde van haar politieke gebondenheid juist middels het postulaat der waardevrijheid. Deze driehoeksvergelijking zou interessant materiaal opleveren voor een beschouwing over het belangrijkste kennis-theoretische probleem van de sociale wetenschappen: het probleem van de waardenbasis en de normatieve inhoud van de maatschappijtheorie, waarvan het probleem van de relatie tussen wetenschap en politiek een afgeleide is.

Dat een kritische sociologie in de Sovjet-Unie nog een luchtkasteel is wordt bewezen door de grote kloof die bestaat tussen maatschappijwetenschap en democratische beweging. Deze democratische beweging is een ongewilde vrucht van de destalinisatie. Begonnen als 'kulturele oppositie' tegen het Zjdanovisme kreeg zij weldra een sterke maatschappijkritische en politieke inslag en stelde zich afwijzend op tegen de ideologie en praktijk van het bewind. Zij beleefde hoogtepunten ten tijde van de begrafenis van Pasternak (1960), de schrijversprocessen (1966, 1968), en recentelijk rond de zaak-Sacharov en de zaak-Solzjenitsyn. De bekendste manifesten van de democratische beweging zijn Sacharovs 'Vooruitgang, koëxistentie en intellectuele vrijheid' (1968) en Amalriks futurologische werkje Haalt de Sovjet-Unie 1984? (1969).

De democratische beweging wordt gedragen door een 'intelligentsia' zoals die ook onder het oude regiem bestond: een weinig talrijke, maar wel intellectueel gezaghebbende oppositionele groep, die voornamelijk gekruiteerd wordt uit universitaire en literaire milieus. Volgens Amalrik (15) doen er in de democratische beweging drie vage, nog zeer amorfe ideologieën de ronde:

1. het 'ware Marxisme-Leninisme', dat stelt dat de huidige partijtop verraad heeft gepleegd aan de eigenlijke essentie van het Leninisme (bv. generaal Grigorenko, bepaalde studentengroepen);
2. de 'christelijke ideologie', met slavofiele elemen-

ten;

3. de 'liberale ideologie' die streeft naar een socialisme met een 'menselijk gezicht' (Sacharov, Litvinov, Amalrik, Solzjenitsyn). Over één gemeenschappelijk doel bestaat er echter de grootste eensgezindheid: 'een rechtsorde gebaseerd op eerbied voor de fundamentele rechten van de mens' (16).

Vanuit kringen van de wetenschap zijn het voorlopig slechts enkele bêta-wetenschappers en technici die de democratische beweging openlijk steunen; immers, de exakte wetenschap is een onmisbare faktor voor de instandhouding van de welvaart en haar beoefenaren zijn daarom over het algemeen minder kwetsbaar dan literatoren of sociale wetenschappers. Historici als Pjotr Jakir en Roy Medvedev zijn witte raven.

Er zijn maar weinig tekenen dat de Marxistische sociologie zou kunnen toegroeien naar de democratische beweging. Daarvoor zou zij een vergaande institutionele autonomie moeten bezitten. Zoals het zich nu laat aanzien, zal de officiële Diamat-sociologie zich nog lang bezighouden met het neutraliseren van anomalieën in termen van het heersende paradigma.

"All the varieties of dialectical materialism in the Soviet Union fasten on different texts of Marx, Engels and Lenin for their support. The scientific realists make their appeal to Lenin's Materialism and Empirio-Criticism. Neo-dialecticians prefer to quote from Lenin's Philosophical Notebooks. The positivist-inclined cite from Anti-Duhring the passages where Engels speaks of the replacement of philosophy by science. The historicists quote the second Preface to Marx's Capital, whereas the antihistoricists cite Marx's letter to Michailovsky and Engels' letters on historical materialism. The pragmatists like to recite Marx's Theses on Feuerbach. The existentialists quote from the Economic-Philosophical Manuscripts. When will the revolt against canonical texts begin?" (17)

Lewis Feuers vraag blijft een vraag.

NOTEN

- 1) George Fischer, 'Current Soviet Work in Sociology', in: E. Tiryakian ed., The Phenomenon of Sociology, New York 1971, p. 155.

- 2) J.W. Bezemer, 'Inleiding', in: Internationale Spectator, XXVI. nr. 18, oktober 1972.
- 3) Cf. Alex Simirenko, 'An Outline History of Soviet Sociology with a Focus on Recent Developments', in: Alex Simirenko ed., Soviet Sociology, Chicago 1966, pp. 14 e.v.. De periodisering van Simirenko is in grote trekken aangehouden.
- 4) G. Osipov en M. Jovtsjoek, 'Some Principles of Theory, Problems and Methods of Research in Sociology in the USSR: a Soviet View', in: Alex Simirenko ed., Soviet Sociology, pp. 300-301.
5. Idem, p. 302.
- 6) Idem, p. 303.
- 7) Alvin Gouldner, The Coming Crisis of Western Sociology, Heinemann, London 1971, hoofdstuk 12, 'The irony is that Parsonianism may now have greater practical use in the very society which it was developed in opposition to. No Hegelian could have asked for more' (p. 457).
- 8) Cf. V.N. Sjoebkin, 'Vybor professii b oesloviach kommoenistitsjeskovo stroitelstva' (Beroepskeuze onder de voorwaarden van de kommunistische opbouw), Voprosy Filosofii, 1964, 8, pp. 18-28.
- 9) Lewis S. Feuer, 'Meeting the Soviet Philosophers', in: Simirenko ed., op. cit., p. 266.
- 10) V.A. Jadov, Sotsiologitsjeskoe issledovanie (Sociologisch onderzoek), 'Naoeka', Moskou 1972.
- 11) Lewis S. Feuer, in: Simirenko, p. 267. Protiv = tegen.
- 12) George Fischer, in: Tiryakian ed., op. cit., p. 153.
- 13) V.M. Legostajev, 'Filosofskaja interpretatija razvitia naoeki Tomasa Koena' (Thomas Kuhns filosofische interpretatie van de wetenschapsontwikkeling), Voprosy Filosofii, no. 11, 1972
- 14) Paul Hollander, 'The dilemmas of Soviet sociology', in: Simirenko, op. cit., p. 324.
- 15) Andrej Amalrik, Haalt de Sovjet-Unie 1984?, Amsterdam/Brussel, 1973, pp. 24-25. Meer informatie over de democratische beweging vindt men in een uitgave van Amnesty International, Oppositie in de Sovjet-Unie 1960-1970, 1972.
- 16) Amalrik, op. cit., p. 26.
- 17) Lewis S. Feuer, in: Simirenko, op. cit., p. 265.

De redactie van het Amsterdams Sociologisch Tijdschrift koestert het voornemen om regelmatig aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de sociologie en antropologie in Oost-Europa, en daarvoor eventueel een aparte rubriek te stichten. Wij verzoeken graag allen die in een dergelijk projekt geïnteresseerd zijn, ofwel op grond van hun thematische belangstelling, ofwel op grond van hun vertaalvaardigheid (of beide), zich met ons in verbinding te stellen.

Het hiernavolgende artikel is een vertaling van het eerste deel van een beknopte geschiedenis van de Russische sociologie, die oorspronkelijk verscheen in Filosofskie Naoeki, no.2, 1973, pp. 41-47. Een vertaling van het tweede deel zal verschijnen in no. 3 van het Amsterdams Sociologisch Tijdschrift.